

Οι λέξεις και το αντικείμενο της αρχιτεκτονικής

Ας αρχίσουμε την περιγραφή της αρχιτεκτονικής από (και με) τις **λέξεις**, καθώς οι λέξεις είναι όρος συστακτικού μιας τυπο-ποιημένης γλώσσας και **αποτελούν τη βάση για τον καθορισμό εννοιών**. Η επιστήμη της ανάλυσης των λέξεων, η **ετυμο-λογία**, ορίζεται από το συνθετικό έτυμος, που σημαίνει αληθινός. Αυτό ίσως σημαίνει ότι με την ανάλυση των λέξεων μπορούμε να φτάσουμε στον πυρήνα της αλήθειας. Άλλωστε οι Έλληνες είναι η μοναδική ίσως περίπτωση λαού που διαθέτει γλώσσα με αδιάλειπτη ιστορία και εξέλιξη, από την αρχή της δημιουργίας της έως σήμερα.

Μιλούμε λοιπόν για τις λέξεις, με λέξεις ελληνικές, καθώς έχουμε την ευτυχία να μιλούμε μια πρότυπη γλώσσα, μια γλώσσα που είναι **εννοιολογική**, σε αντίθεση με τις περισσότερες από τις άλλες, οι οποίες είναι σημειολογικές. Στη γλώσσα μας δηλαδή κάθε τμήμα της λέξης έχει συγκεκριμένη έννοια, ενώ στις ξένες γλώσσες οι λέξεις είναι μόνο ηχητικά σύμβολα.

Στα ηχητικά σύμβολα που είναι οι λέξεις των άλλων γλωσσών, συχνότατα αφετηρία τους ήταν οι ελληνικές λέξεις. Ελληνικές λέξεις που πέρασαν από τους αρχαίους αποίκους της Ιταλίας στους Ρωμαίους και στη συγγενική λατινική γλώσσα, από εκείνους δε στους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς.

Η σχέση ελληνικών και λατινικών είναι διαχρονική, καθώς στην Κάτω Ιταλία και Σικελία μιλούσαν πλατιά ελληνικές διάλεκτοι μέχρι τον Μουσολίνι —και που δείγματά τους έχουμε μέχρι και σήμερα. Μια χαρακτηριστική, για αυτές τις σχέσεις, λέξη είναι η ελληνική **«γειτονιά»** που στις ιταλικές

διαλέκτους έγινε γκετόνια-ghetonia και προέκυψε ο διεθνής όρος **γκέτο**.

Καθώς λοιπόν η ελληνική γλώσσα φύτρωσε από τόσο παλιά και αναπτύχθηκε διαχρονικά, διαφαίνεται από την όλη εξέλιξη της και η όλη εξέλιξη του νοήμονα ανθρώπου στην Ελλάδα. Στα βήθη του χρόνου ήταν οι ρίζες με τις οποίες δόθηκαν οι βασικές έννοιες. Οι βλαστοί ήταν αρχικά οι καταλήξεις, που άρχισαν, ως ρήματα, να δίνουν σαφέστερους ορισμούς αλλά δεν περιέγραφαν με απόλυτη σαφήνεια. Οι σαφείς περιγραφές, με αποχρώσεις και διαβαθμίσεις ήρθαν αργότερα, με την ανάπτυξη του φυτού της γλώσσας.

Με το πέρασμα του χρόνου ήρθαν και οι διακλαδώσεις, με τη μερική ή και πλήρη διαφοροποίηση των εννοιών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ρίζα **βουλ-**, που είχε αρχικά την έννοια της επιθυμίας. Με ολοκλήρωση στο ρήμα **βούλωμαι** δόθηκε και μία ένταση στον ορισμό του επιθέτου. Το επίθετο **βουλίμιος** ή **βούλιμος**, που προήλθε από την ανάπτυξη του φυτού της γλώσσας, έδωσε την περιγραφή ενός αντικείμενου της επιθυμίας, εκείνου που προκαλεί έντονη επιθυμία. Και η λέξη **βουλιμία**, από τις διακλαδώσεις, περιγράφει στις μέρες μας όχι μόνο την έντονη αλλά και την υπερβολική, την υπέρμετρη επιθυμία.

Υπάρχουν βέβαια λέξεις που δεν αποστασιοποιήθηκαν από τη ρίζα τους. Είναι αυτές οι «ριζικές λέξεις», λέξεις που και σήμερα δίνουν τις ίδιες έννοιες που έδιναν και σε εκείνα τα μακρινά χρόνια. Μια τέτοια λέξη είναι και ο **μύθος**, από τη ρίζα μυθ- και το ρήμα μυθεύειν ή μυθεύομαι.

Οι μύθοι ήταν (αρχικά, πριν τη γραφή) ιστορικά γεγονότα που παραδίδονταν στις επόμενες γενιές προφορικά —ήταν η παράδοση. Η παράδοση από γενιά σε γενιά εμπλούτιζε τα ιστορικά γεγονότα με φανταστικά, τις ιστορίες των ηρώων τις αναμείγνυε με εκείνες των θεών. Η ιστορική παράδοση με τους μύθους έγινε έτσι η παράδοση από γενιά σε γενιά **των προτύπων** της φυλής.

Ένας τέτοιος μύθος, που αφορά την αρχιτεκτονική επιλογή του τοπίου για μια πόλη, είναι εκείνος για τον Βύζαντα που έψαχνε να βρει το ιδανικό μέρος να εγκατασταθεί. Ο χρησμός που έλαβε, λέει, ήταν να εγκατασταθεί απέναντι από την «πόλη των τυφλών», τη Χαλκιδώνα, την πόλη που μόνο τυφλοί θα επέλεγαν, αφού δεν θα έβλεπαν την ιδανική θέση, στην οποία τελικά κτίστηκε η πόλη του Βυζαντίου.

Με τις ελληνικές λέξεις, λοιπόν, μπορούμε να αναγνωρίσουμε την αφετηρία των ιδεών και των πραγμάτων που περιγράφουν και ορίζουν. Στον απέραντο πλούτο της ελληνικής γλώσσας περιλαμβάνονται λέξεις που πλάστηκαν ήδη στα βάθη της αρχαιότητας και άλλες που δημιουργήθηκαν σχετικά πρόσφατα για να αποδώσουν στα Ελληνικά, όρους απαραίτητους για να συμβαδίσουμε στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Όπως η λέξη **τυπο-ποίηση** από τις λέξεις τύπος και ποιώ.

Από τις άλλες λέξεις που δημιουργήθηκαν σχετικά πρόσφατα, για να αποδώσουν σύγχρονη ξέ-

Άποψη του τοπίου του Βυζαντίου και σήμερα της Κωνσταντινούπολης από δορυφόρο.

νη ορολογία, μία (που πλάστηκε από τους φυσικούς) είναι και η λέξη **εν-τροπία**, όπου το δεύτερο συνθετικό και η ενεργητική κατάληξη δείχνουν την τροπή σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο αλλά έχει και την έννοια «στρέφω τα νώτα». Η έννοια της λέξης είναι ίσως σχετικά διαφορετική, μιας και ορίζει την αταξία της φύσης. Και όμως δείχνει, η λέξη, ότι αυτό που αρχικά φαίνεται ως αταξία, μπορεί να είναι μια φυσική κατεύθυνση προς την τάξη.

Μια άλλη, σύγχρονη, είναι η λέξη **«ορθο-λογισμός»**. Η έννοια, που η λέξη αυτή δημιουργήθηκε για να αποδώσει, είναι εκείνη του rationalism της εποχής της εκβιομηχάνισης. Παρέμεινε όμως και ο «ρασιοναλισμός» ως όρος.

Ο όρος ρασιοναλισμός προέκυψε μετά τη βιομηχανική επανάσταση, από την αρχή της σταδιακής **βιομηχανοποίησης όλων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων**. Είναι δηλαδή μία φιλοσοφία, μια λογική, που δημιουργήθηκε από την αρχή της υποβοήθησης του ανθρώπου από τις μηχανές, η οποία υποβοήθηση, βαθμηδόν, κατέληξε στην πλήρη ουσιαστικά αντικατάστασή του από αυτές.

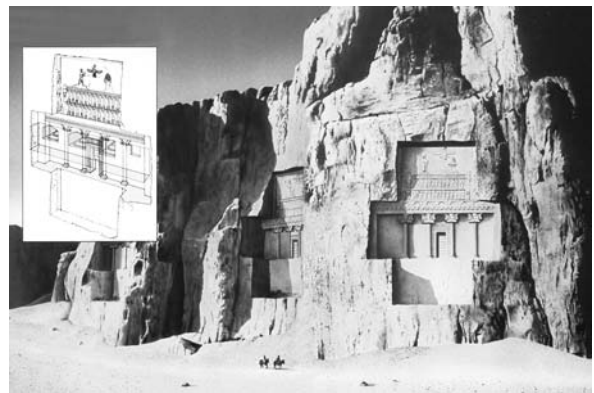
Και σε αυτά, όμως, τα νέα στοιχεία του λεξιλογίου μας, πολύ συχνά η ελληνική έννοια διαφοροποιείται από εκείνη της ξένης λέξης. Ενώ στον συγκεκριμένο ξένο όρο κυριαρχεί η έννοια της πρακτικότητας, του ρασιοναλισμού, και σημαίνει την **ψυχρή** λογική και όχι οπωσδήποτε (και πάντα) την ορθή, η ελληνική λέξη καταδεικνύει τον **ορθό** λογισμό.

Στην έννοια της ελληνικής λέξης είναι καθοριστική η ανθρώπινη λογική, της οποίας η ορθή αξιοποίηση δεν μπορεί παρά να έχει και πρακτικά αποτελέσματα. Θα λέγαμε δηλαδή ότι **η λέξη ορθο-λογισμός αναφέρεται στη λογική του ανθρώπου ενώ η λέξη ρασιοναλισμός στη λογική των μηχανών**.

Ο Ζ.Π. Σαρτρ θεώρησε την έννοια των λέξεων τόσο περιεκτική, που τιτλοφόρησε «Οι Λέξεις» την αυτοβιογραφική αναπόληση της παιδικής του ηλικίας, της εποχής που έμαθε ανάγνωση και γραφή. Ο δε Μ. Φουκό έγραψε στο βιβλίο του «Οι Λέξεις και τα Πράγματα», δύο χρόνια μετά, ότι **«ο άνθρωπος κάνει την εμφάνισή του χάρη στη δημιουργία επιστημών, με τις οποίες οργανώνεται ένας λόγος που καθιστά δυνατή την περιγραφή της τάξης των πραγμάτων»**.

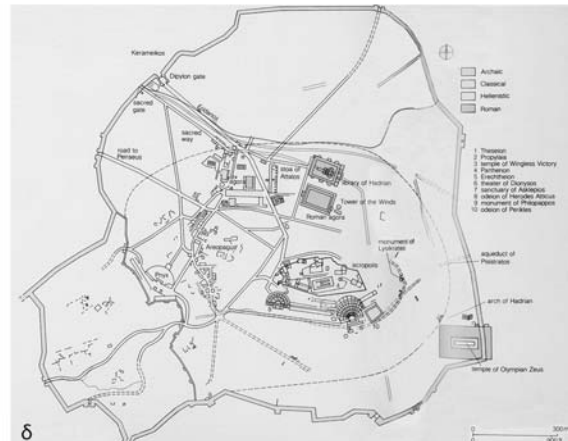
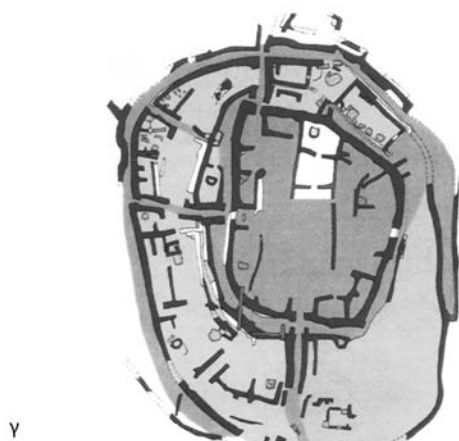
Στις «Λέξεις και το Αντικείμενο της Αρχιτεκτονικής» θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, παρόλο που (όπως και σε όλο αυτό το βιβλίο) αναφερόμαστε και εγκυκλοπαιδικά στα διάφορα θέματα, το κεφάλαιο ετούτο (όπως και το βιβλίο αυτό) δεν είναι επιστημονικό. Άρα η λέξη «είναι» σημαίνει συχνά «θα μπορούσε να είναι», καθώς για να σημαίνει «είναι» απαιτείται επιστημονική έρευνα και τεκμηρίωση, κάτι που μπορεί να γίνει από άλλους που θα ενδιαφερθούν για το αντικείμενο στο μέλλον.

Υπάρχει βεβαίως η πιθανότητα, τα αποτελέσματα μιας επιστημονικής έρευνας να ανατρέψουν κάποια από τα σημεία που αναφέρονται εδώ. Κάτι τέτοιο, εκτός από πιθανό, είναι και επιθυμητό, καθώς βοηθάει στην επίτευξη του βασικού στόχου αυτού του πονήματος. Διότι βασικός στόχος αυτού του βιβλίου είναι **να αναδείξει** κάποια, σημαντικά για την

Τόπος μνήμης του Δαρείου Α'. Περί το 520 π.Χ. σχεδίασαν το μνημείο του, ως αντίγραφο της πύλης των ανακτόρων του.

αρχιτεκτονική, θέματα, να κινήσει το ενδιαφέρον, να προκαλέσει συζητήσεις, ανταλλαγές απόψεων και σκέψεων, έτσι ώστε τελικά να διαμορφωθούν

Οι πρώτες πόλεις σε Μεσοποταμία και Ελλάδα. α) Ουρ των Σουμερίων, κάτοικοι 30.000. β) Μυκίνες. γ) Οικισμός Διμνίου Μαγνησίας, της εποχής του χαλκού, κάτοικοι 600. δ) Αθήνα.

τεκμηριωμένες και ολοκληρωμένες θέσεις. Σε καμία περίπτωση πάντως το βιβλίο αυτό δεν έχει τη μορφή διακήρυξης κάποιου δόγματος. Έχει την αποστολή προβολής θεμάτων για ώσμωση.

Είναι κοινή διαπίστωση, βέβαια, ότι η ελληνική γλώσσα έδειξε μια μοναδική προσαρμοστικότητα στη μακρά διαδρομή της. Ίσως καθοριστική γι' αυτό ήταν η πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεων της αρχαιότητας, της οποίας η ένταση ήταν τέτοια που κράτησε μέχρι τις μέρες μας, μεταλαμπαδευμένη στη Ρώμη, από εκεί στο Βυζάντιο, στην αναγεννημένη και διαφωτισμένη Ευρώπη, ακόμη (μέσω της Εκκλησίας) και στους Έλληνες της τουρκοκρατίας.

Καθώς η λέξη **πολιτισμός** προέρχεται από τη ρίζα της **πόλ-ης**, δείχνει ότι η αρχή της ανάπτυξης του νοήμονα ανθρώπου άρχισε στη φάση της αστικοποίησής του, με τη δημιουργία των πρώτων οικισμών και αργότερα πόλεων. Η κατάληξη **-ης** της λέξης **πόλ-ης** δείχνει **ενέργεια, κατάσταση**. Το ίδιο οι καταλήξεις **-ια**, όπως στη λέξη **σοφ-ία** (που σημαίνει να λειτουργεί καλά η φύση μέσα σου), και **-ιο**, όπως στη λέξη **μνημ-είο**, όπου η κατάληξη τονίζει την ενέργεια της μνήμης—αυτή που κάνει τον τόπο μνήμης, μνημείο.

Η κατάληξη **-ισμός** της λέξης **πολιτισμός** δείχνει επίσης ενέργεια, αλλά με την έννοια της δραστηριότητας. Βλέπουμε λοιπόν ότι όταν οι Έλληνες έπαυσαν να είναι πλάνητες, και εγκαταστάθηκαν,

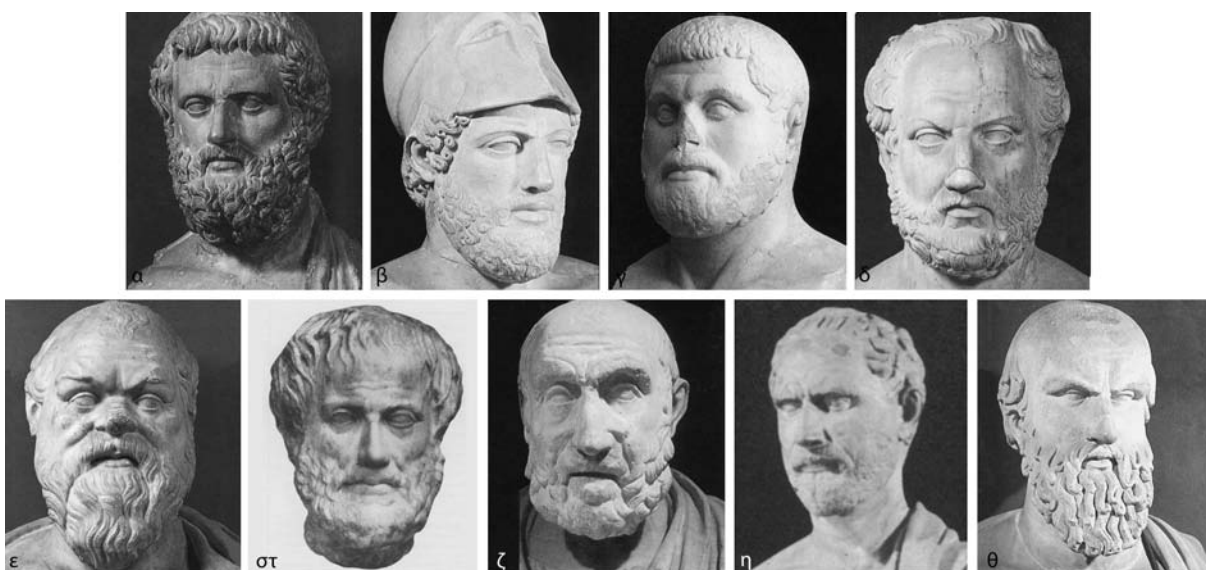
και δημιούργησαν οικισμούς, ανέπτυξαν στους οικισμούς εκείνους δραστηριότητες.

Και στα αρχαία, η λέξη πολιτισμός σήμαινε δραστηριοποιούμαι στα (ασχολούμαι με τα) **πολιτικά πράγματα**. Άρα πρώτη δραστηριότητα ήταν η δημιουργία των **πολι(ιτ)-ευμάτων**, που έδωσαν την κατοπινή έννοια του συνόλου των ανθρώπινων επιτευγμάτων σε όλους τους τομείς της ζωής—και στην κατασκευή.

Στη σύνθετη λέξη **κατα-σκευή**, λέξη της κλασικής εποχής, το δεύτερο συνθετικό, **σκευή**, είχε αρχικά την έννοια της ετοιμασίας. Απ' αυτό εννοούσαν παλιότερα, με το **σκευή**, κάθε είδος **σκευών** ή προμήθειας για σταθερή διαβίωση. Εννοούσαν έπιπλα και σκεύη και έφτασε να εννοούν οικοδομές και μηχανήματα οικοδομικά.

Με την πρόθεση του συνθετικού **κατά**, που δείχνει ένταση σε μια κατεύθυνση, **απλώθηκε η έννοια** και στο όλο σύστημα. Σήμαινε πλέον γενικά την τέχνη της κατασκευής—μιας γενικής κατασκευής όμως, κτίσματος, εννοιών, συστημάτων και μεθόδων.

Η κοινωνική ζωή κατέστη λοιπόν δυνατή (εκτός από την αστικοποίηση) και με την κατασκευή-δημιουργία του έναρθρου λόγου, που αντικατέστησε τις άναρθρες κραυγές της προγλωσσικής επικοινωνίας. Συμπτωματικά τότε, από μια φυσική εξέλιξη στον προϊστορικό άνθρωπο, προέκυψε τυχαία η δυνατότητα της **ομιλίας**.

Κάποιοι θεμελιωτές του πολιτισμού εγκατεστημένοι στην πόλη της Αθήνας. α) Σόλων. β) Περικλής. γ) Θεμιστοκλής. δ) Θουκυδίδης. ε) Σωκράτης. στ) Αριστοτέλης. ζ) Ιπποκράτης. η) Δημοσθένης. θ) Αισχύλος.

Μια από τις σημασίες της λέξης ομιλία (από το *ὄμιλος*, που με τη σειρά του παράγεται από το *ὄμος* = κοινός και *ἴλη* = πλήθος) ήταν η συναναστροφή. Το ομιλώ είχε έτσι την έννοια του συναναστρέφωμαι. Αντίστοιχη ήταν και η έννοια της λέξης **αγορά**, αρχικά, καθώς προήλθε από το ρήμα *αγείρω* —που σημαίνει συγκεντρώνω. Αυτές οι σημασίες παρέμπουν ευθέως στην αρχή της κοινωνικής ζωής.

Με δεδομένο δε ότι στην ελληνιστική εποχή η τάση διεθνοποίησης (όπου οδήγησαν και οι πρεσβεύσεις κάποιων αρχαίων φιλοσόφων) επέφερε μία πολιτιστική υποβάθμιση (παρά τις τότε τεχνολογικές εξελίξεις), συμπεραίνουμε ότι κράτη μεγάλους πόλης, όπως εκείνα της νότιας Ελλάδας, είναι αυτά που δημιουργούν τις ιδανικότερες συνθήκες για την **ανάπτυξη του πολιτισμού**. Και αυτό διότι εκεί οι **πολ-ίτες** γνώριζαν άμεσα τα αποτελέσματα των θεωριών που αναπτύσσονταν, είχαν δε δυνατότητα κριτικής και παρέμβασης σε ενέργειες βελτίωσης ή τροποποίησής τους.

Η σύνθετη λέξη **ανάπτυξη**, όμως, σημαίνει άπλωμα (άρα τη μεγέθυνση) και σήμερα δίνει (η λέξη) στην εξέλιξη, την έννοια της αύξησης των μεγεθών. Στην ανάπτυξη των πόλεων, πχ, η λέξη δίνει κατ' αρχάς την εντύπωση ότι η έννοια αφορά μόνο το άπλωμά τους, την αύξηση της έκτασης και του πληθυσμού τους. Είναι όμως έτσι; Ή μήπως πρέπει και σήμερα να σημαίνει **τη βελτίωση της ποιότητάς τους**, την αύξηση της πολιτιστικής τους ακτινοβολίας;

Επειδή η ελληνική γλώσσα είναι (ίσως) η αρχαιότερη από τις σήμερα ομιλούμενες, είπαμε ότι οι αρχικές έννοιες των λέξεων συχνά διαφοροποιούνται με το πέρασμα του χρόνου. Αυτό βέβαια το γεγονός όχι μόνο δεν αποδυναμώνει τον ρόλο των ελληνικών λέξεων, όσον αφορά στο ζητούμενο, αλλά αντίθετα αυξάνει τη συμβολή τους, καθώς, όπως είδαμε, ένας μελετητής της ελληνικής γλώσσας μπορεί να καταγράψει, συμπερασματικά, ένα ευρύτατο φάσμα της ανθρώπινης ανάπτυξης, παρακολουθώντας τις μεταβολές, από το απώτατο παρελθόν, των εννοιών των λέξεων.

Εκτός λοιπόν από τη λέξη ανάπτυξη, και η λέξη **τύπος** είχε αρχικά άλλη έννοια: Εκείνη του κτύπου και κατ' επέκταση τη σημασία του ήχου που παράγεται από το κτύπημα, από την κρούση δύο αντικειμένων. Επειδή δε ο ήχος αυτός μπορούσε να

Ο πύργος της Βαβέλ. Είναι η ανάμνηση της εξέλιξης του ανθρώπου από τις κραυγές, που ήταν ίδιες παγκόσμια, στην ομιλία, η οποία διέφερε από λαό σε λαό.

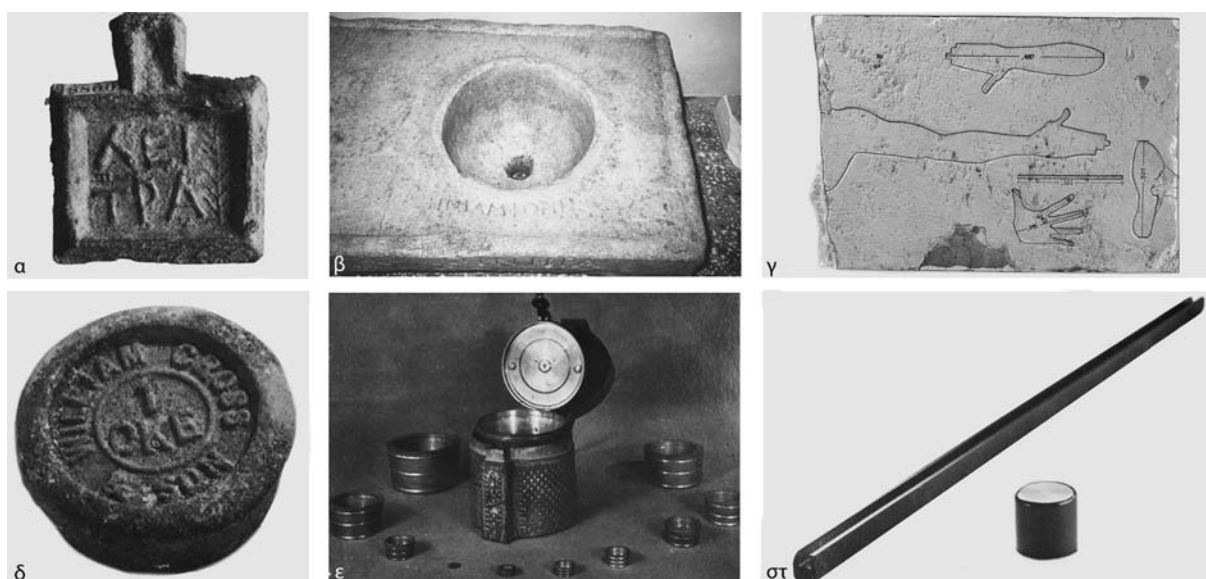
αναπαράγεται κατά τρόπο πανομοιότυπο (με την προϋπόθεση ότι τα ίδια αντικείμενα κρούονταν το ένα στο άλλο στο ίδιο σημείο και με την ίδια δύναμη), η λέξη τύπος έφτασε να σημαίνει εκείνο που επαναλαμβάνεται σταθερά, με ίδιο ή όμοιο τρόπο.

Η λέξη τύπος έγινε έτσι το πρώτο συνθετικό της λέξης **τυπο-ποίηση**, της δημιουργίας ίδιων τύπων. Το δεύτερο συνθετικό της λέξης τυποποίηση προέρχεται από το ρήμα **ποιώ**, που στον Όμηρο σημαίνει **κατασκευάζω**, κτίζω. Η ποίηση δηλαδή ξεκίνησε με την έννοια της δημιουργίας κατασκευών. Καθώς, μάλιστα, ίδια με τους τύπους ήταν και τα προϊόντα που παράγονταν με καλοσύνη, όπως λχ οι ωμόπλινθοι, ο τύπος κατέληξε να σημαίνει τόσο το καλούπι, όσο και το προϊόν του καλουπιού.

Πρόσφατα χαρακτηρίστηκε (για να αποδώσει τη λατινική λέξη *standard*) **σταθερό-τυπος**, ο τύπος εκείνος που είναι τέτοιος, που να εξασφαλίζει τη σταθερότητα στην ομοιότητα της επανάληψης. Και αυτό επειδή στη βιομηχανική ανάπτυξη επικράτησαν κριτήρια στην τυποποίηση, τα οποία **διαφέρουν** από εκείνα της προβιομηχανικής εποχής.

Βασικό κριτήριο για τη βιομηχανία είναι οι δυνατότητες μιας τυποποίησης, να μπορεί να εφαρμοστεί και να μπορεί να συνεχίζει να εφαρμόζεται **σταθερά**, στο μέγιστο δυνατό βάθος χρόνου. Γι' αυτό και το βασικό στοιχείο τυποποίησης ορίστηκε στις βιομηχανικές χώρες με τη λατινογενή λέξη «στάνταρ», σταθερό.

Ο όρος στάνταρ δείχνει την απαραίτητη προϋ-

Πρότυπα, ως σταθερότυποι μέτρων, όγκων και σταθμών. α), β), γ) Αρχαία. δ), ε) Μεσαιωνικά. στ) Σύγχρονα.

πόθεση, για το στοιχείο της τυποποίησης, να έχει τη δυνατότητα της σταθερότητας: Σταθερότητα στην επανάληψη με πανομοιότυπες ιδιότητες, διαστάσεις, αντοχές, μορφή κλπ. Η έννοια λοιπόν του σάνταρ, του **βιομηχανικού προτύπου**, αποδίδεται πιο σωστά με τον όρο σταθερό-τυπος.

Όταν όμως ο σταθερότυπος, μετά από πολύχρονη εφαρμογή, φτάνει σε μια ιδεατή μορφή, έτσι ώστε να λειτουργεί ως υπόδειγμα και ως παράδειγμα προς μίμηση, αποτελεί ένα **πρό-τυπο**, από τις λέξεις προ (που δηλώνει εκείνο που προηγείται) και τύπος. Η σύγχρονη λέξη σταθερότυπος λοιπόν ορίζει ουσιαστικά εκείνο που **μπορεί** να πραγματοποιηθεί, να γίνει —ενώ η αρχαία λέξη πρό-τυπο, εκείνο που **πρέπει** να γίνει, **άσχετο** εάν ενδεχομένως **δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί**.

Η διαφοροποίηση αυτή της έννοιας της λέξης πρότυπο από τον βιομηχανικό σταθερότυπο εμφανίζεται παντού —και στις γλώσσες. Ενώ, ας πούμε, η ελληνική γλώσσα, με τον εννοιολογικό της χαρακτήρα και τον πλούτο της, είχε επικρατήσει **ως πρότυπο** της λατινικής (και μάλιστα σε βαθμό τέτοιο που διατηρήθηκε μέχρι τη βιομηχανική επανάσταση), άρχισε έκτοτε να εκτοπίζεται. Σήμερα επικρατεί, **ως σταθερότυπος**, η αγγλική γλώσσα. Μια γλώσσα με σαφώς φτωχότερη και υποδεέστερη αισθητική στην αρχιτεκτονική της δόμησης της μεν, αλλά τυποποιημένη και εύχρηστη κατά τη βιομηχανική νοοτροπία.

Εκείνη η βιομηχανική νοοτροπία, **μετατόπισε** την έννοια της υποδειγματικής γλώσσας από πρό-τυπο σε σταθερότυπο και επικράτησε στους ανθρώπους επειδή τα όντα pláθονται από το περιβάλλον τους, ακόμα και εάν το περιβάλλον τους δεν είναι φυσικό αλλά τεχνητό. Αυτό είναι μια φυσική προσαρμογή που βασίζεται στην ακαταστασία (κατά το αίσθημα τάξης του ανθρώπου, **την εντροπία της φύσης**), την ποικιλία και την τύχη.

Η εντροπία προέρχεται από τη μεγάλη ποικιλία που υπάρχει στη φύση. Και η επιλογή, από την τυχαία ποικιλία, **του ανθεκτικότερου για το περιβάλλον** όντος γίνεται από τη δυνατότητα επιβίωσής του —ουσιαστικά από τη δυνατότητα προσαρμογής του στο περιβάλλον του, την οποία του δίνουν οι τυχαίες ιδιότητές του. Μια τυχαία ιδιότητα του ανθρώπου, που του επέτρεψε να επιβιώσει στην εντροπία της φύσης, είναι και **ο ορθολογισμός του**.

Καθώς δε η ζωή και η φύση είναι γεμάτες από επαναλήψεις, τυποποίηση υπάρχει παντού και πάντα. Μόνο που στη φύση, η τυποποίηση παρουσιάζεται τυχαία. Από δε τις πάμπολλες και ποικίλες αντιμετωπίσεις κάποιου φαινομένου, που προκύπτουν τυχαία, μία αποδεικνύεται πάντα ως η πιο αποτελεσματική. Αυτή θα αποτελέσει το πρότυπο για τις επαναλήψεις, άρα για την τυποποίηση, καθώς θα είναι η μόνη που θα ακολουθείται από εκεί και πέρα, αφού όλες οι υπόλοιπες θα εγκαταλειφθούν.

Η εντροπία της φύσης ενός τοπίου της Ηπείρου. Και μια «ενεργειακή ανάγνωση» του τοπίου, κατά τη βιομηχανική λογική: Ο Robert Smithson σύνδεσε την υπαρξιακή αντίληψη του τοπίου με τη δεύτερη αρχή της θερμοδυναμικής, την «εντροπία», σύμφωνα με την οποία κάθε μεταβολή παράγει μια ανεξέλεγκτη ποσότητα ενέργειας που δεν χρησιμοποιείται. Εντροπία είναι, γι' αυτόν, η «απώλεια ενέργειας» που ταυτίζεται με το σκάρτο, το πλεόνασμα, το υπόλειμμα και διασταυρώνεται με την «έννοια της δαπάνης» του George Bataille.

Εδώ υπεισέρχονται στοιχεία της ανθρώπινης φύσης που δίνουν στην τυποποίηση μια ανυπέβλητη δύναμη. Είναι τα **έν-στικτα** της μίμησης και της συνήθειας. **Μίμηση**, από τη ρίζα μι-, σημαίνει κάνω ακριβώς το ίδιο χωρίς προσωπική παρέμβαση. Ο άνθρωπος λοιπόν ενστικτωδώς μιμείται τη συμπεριφορά εκείνου που θεωρεί ότι έχει βρει την καλύτερη αντιμετώπιση του κάποιου, οποιουδήποτε, φαινομένου.

Από τη στιγμή δε που θα θεωρήσει ότι, και στον ίδιο, η συγκεκριμένη συμπεριφορά είναι αποτελεσματική, τη συν-νθίζει, συνεχίζει δηλαδή να την επαναλαμβάνει σταθερά **με τη συνήθεια**. Από τη στιγμή αυτή, η συγκεκριμένη τυποποίηση γίνεται τμήμα της φύσης του ατόμου και είναι σχεδόν αδύνατο να την αλλάξει. Θα αλλάξει μόνο όταν η συγκεκριμένη συνήθεια-τυποποίηση αποδειχθεί ότι έχει καταστροφικά αποτελέσματα στο άτομο —και το άτομο εκείνο το αντιληφθεί αυτό.

Ο νοήμων άνθρωπος αρχίζει έτσι να υφίσταται **από τη στιγμή της ανάπτυξης των προτύπων**. Η δημιουργία όμως προτύπων (η **προτυπο-ποίηση**), από τον άνθρωπο ειδικά, μπορεί να προκύψει και με προγραμματισμό.

Ο σχεδιασμός της προτυποποίησης, που θα α-

κολουθήσει τον προγραμματισμό, θα πρέπει απαραίτητα (για να είναι ολοκληρωμένος) να ικανοποιεί και τον παράγοντα της αισθητικής. Μιας αισθητικής ψυχικής και οπτικής. Μιας λοιπόν και το αρχαιότερο πράγμα στη ζωή είναι η προτυποποίηση, θα μπορούσαμε να δώσουμε ως πρώτο ορισμό της λέξης αρχιτεκτονική την **ολοκλήρωση της οποιας προτυποποίησης με την αισθητική**.

Δεδομένης της αλληλεπίδρασης κι αλληλοδιαμόρφωσης γλώσσας και σκέψης, ως **πρώτα πρότυπα** θεωρούνται εκείνα **του λόγου**, κομβικό δε σημείο σ' αυτήν την εξέλιξη ήταν η δημιουργία των λέξεων. **Οι λέξεις**, ως στοιχεία μιας τυποποιημένης διαδικασίας επικοινωνίας, που είναι η ομιλία με την καθομιλουμένη γλώσσα. Και είναι πρότυπα οι λέξεις, επειδή μία ομάδα ανθρώπων είχε, κατά κάποιο τρόπο, συμφωνήσει κάποτε ότι η συγκεκριμένη λέξη ορίζει ή περιγράφει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο ή μία συγκεκριμένη ιδέα.

Οι λέξεις αφορούσαν εξ αρχής την ομιλία γενικά, με λέξεις όμως άρχισαν οι άνθρωποι να ορίζουν και τους αριθμούς. Πρώτα δηλαδή ο άνθρωπος μίλησε και μετά **αριθμ-ησε**. Και πάλι οι ελληνικές λέξεις θα μας δείξουν την εξέλιξη της αριθμ-ησης και της μέτρησης. Με τη λέξη **μέτρ-ηση** ορίζεται η έννοια της χρήσης του **μέτρου**. Του μέτρου που μπορεί να είναι ένα υλικό στοιχείο σύγκρισης με σταθερές διαστάσεις, χαρακτηριστικά και ιδιότητες, μπορεί όμως να είναι και κάτι θεωρητικό, σε ιδανικές μορφές, χαρακτηριστικά και ιδιότητες, κάτι πρότυπο.

Μια και η αριθμηση λοιπόν άρχισε με τις λέξεις της ομιλίας, βλέπουμε ότι οι πρώτες μετρήσεις ήταν η άθροιση και η διαίρεση. Όπως τα μικρά παιδιά αντιλαμβάνονται σιγά-σιγά, αρχίζοντας τη μέτρηση από τους μικρούς αριθμούς, έτσι και στην αρχή τους οι ομάδες των ανθρώπων όρισαν λέξεις για τους πρώτους δέκα αριθμούς, όσα (συμπωματικά) ήταν τα δάχτυλα των χεριών τους.

Παράλληλα, μετά την ομιλία, με την αρχή της μόνιμης εγκατάστασης και της κοινωνικής ζωής, η συναναστροφή και οι συναλλαγές ώθησαν τους ανθρώπους **στις μοιρασιές** και στη μαθηματική πράξη της διαίρεσης. Έτσι τότε δημιουργήθηκαν και οι λέξεις των αριθμών του δωδεκαδικού συστήματος, μετά και μαζί με εκείνες του δεκαδικού.

Οι λέξεις των αριθμών δείχνουν την πορεία των

«Αυτά (ο δάκτυλος, η παλάμη, το πόδι και ο πήχης, μετρούμενος από τον αγκώνα μέχρι την άκρη του μεσαίου δακτύλου) κατανεμήθηκαν έτσι, ώστε να δημιουργούν τον άριστο αριθμό, που οι Έλληνες ονομάζουν "τέλειον" και ως τέτοιον οι αρχαίοι όρισαν τον αριθμό δέκα. Διότι από τον αριθμό των δακτύλων του χειριού βρίσκεται η παλάμη και αντίστοιχα το πόδι από την παλάμη» (Βιτρούβιος).

δύο αυτών συστημάτων: Από το ένα μέχρι το δέκα είναι η αρχική διαβάθμιση, ακολουθούν (με τη δεκαδική λογική) οι δύο ενδιάμεσοι αριθμοί για το δωδεκαδικό σύστημα, οι έν-δεκα και δώ-δεκα. Μετά, στα Ελληνικά, η δεκαδική άθροιση (δεκα-τρία, δεκα-τέσσερα...), έως τις ιδιαίτερες, δικές τους λέξεις για κάθε δεκάδα, το είκοσι, το τριάντα, το πενήντα, το εκατό και ενδιάμεσα, πάντα αθροιστικά, οι λέξεις των ενδιάμεσων αριθμών, όπως πχ το εικοσι-ένα.

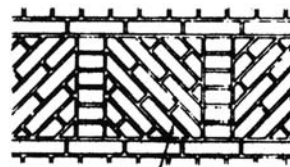
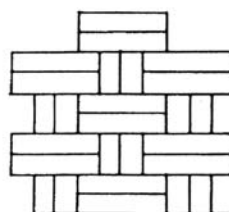
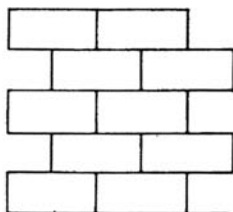
Η μόνιμη εγκατάσταση, εκτός από τις συχνές συναλλαγές και τη συναναστροφή των μελών των

ομάδων, δημιούργησε και την ανάγκη **μόνιμης στέγασης**. Έτσι οι άνθρωποι άρχισαν να διαμορφώνουν τον χώρο διαμονής τους. Μετά τις πρώτες τοιχοποιίες, που κατασκευάζονταν από πλεγμένα κλαδιά, ακολούθησαν οι κατασκευές φέρουσων τοιχοποιιών από λίθους ή πλίνθους.

Η μέθοδος των κατασκευών εκείνων χαρακτηρίστηκε «δόμηση», που σημαίνει τοποθέτηση και εμπλοκή στοιχείων (σε μία περίπτωση πλίνθων) με σειρά και τάξη. Οι λέξεις **δομή** και **δόμηση** παράγονται από το **δέμω**, το οποίο έφερε τη σημασία του κτίζω, με την έννοια του συνδέω, δένω κάποια στοιχεία μεταξύ τους.

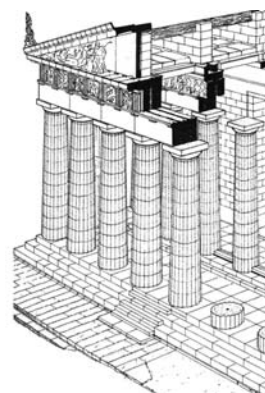
Από την ίδια ρίζα προέρχονται και οι λέξεις **δεσμός** και **δεσμά**. Εδώ έχουμε μια διαφοροποίηση των εννοιών ανάλογα με την κατάληξη, στην προκειμένη όμως περίπτωση έμμεσα, καθώς η αρχική διαφοροποίηση αφορά τα γένη. Ενώ δηλαδή το αρσενικό (κατά την κατάληξη) δεσμός έχει τη θετική έννοια της **σύνδεσης**, το ουδέτερο δεσμά παραπέμπει, **με αρνητική έννοια**, σε υποδούλωση και σκλαβιά.

Δόμηση πάντως εξακολουθεί και σήμερα να σημαίνει το χτίσιμο, τη συνολική κατασκευή ενός κτιρίου. Τα δε πρότυπα της δόμησης ήταν η πηγή για πολλές άλλες ελληνικές λέξεις και νέες έννοιες, όπως η λέξη **αρμός** για τις λέξεις αρμο-νία, αρμό-διος ή συν-αρμο-λογώ. Η θετική, σε βάθος χρόνου, έννοια του δομικού όρου αρμός προέκυψε επειδή η ιδε-

Λιθο-δομές (φυσικές ή τεχνητές) και πλινθο-δομές.

Η μηδενική διάσταση αρμών των μαρμάρινων στοιχείων προκύπτει από την τέλεια εφαρμογή μεταξύ τους.

ατή δόμηση λιθοδομών στην κλασική Ελλάδα απαιτούσε **τέλ-εια** εφ-**αρμολογία** των μαρμάρινων στοιχείων μεταξύ τους, δηλαδή μηδενική διάσταση αρμών.

Η ρίζα τελ- της λέξης τέλεια υποδηλώνει κάτι το τερματικό και η τέλεια εφαρμογή είχε την έννοια ότι έφτανε ως το τέλος της διάστασης δηλαδή τον μηδενισμό των αρμών. Οι λέξεις λοιπόν μας δείχνουν ότι οι αρχαίοι μας πρόγονοι κατέληξαν ότι η **αρμολογία** είναι το κύριο χαρακτηριστικό της δόμησης. Αφού δε η δόμηση εκλαμβάνεται με την έννοια της δημιουργίας, τότε η **αρμονία αποτελεί τη βάση της δημιουργίας**.

Έτσι στη συνέχεια δημιούργησαν οι αρχαίοι αρμονικές χαράξεις, χρησιμοποιώντας εμβάτη, γνωρίζοντας καλά τα υλικά και ακολουθώντας κανόνες αναλογιών. Απ' όλα αυτά δε προκύπτει ότι οι αρχιτέκτονες, ως κατεξοχήν αρμόδιοι στη δόμηση και προκειμένου να επιτύχουν αρμονικές συνθέσεις, έπρεπε να έχουν πλήρη γνώση μεθόδων και υλικών, όπως το μάρμαρο.

Με όλες αυτές τις έννοιες η αρχιτεκτονική προβάλλει και ως γνώση των υλικών της δόμησης. Η γνώση των υλικών, βέβαια, δεν επιτρέπει στον αρχιτέκτονα μόνο να επιλέξει σωστά το αρμόζον υλικό, αλλά και **το κατάλληλο σύστημα** για την εκάστοτε κατασκευή. Επομένως οι γνώσεις της αρχιτεκτονικής δεν περιορίζονται στα υλικά, αλλά περιλαμβάνουν και την **τεχνο-λογία** της κατασκευής.

Η τεχνο-λογία είναι σύνθετη, από τις λέξεις *τέχνη* (από τη ρίζα *τεκ* του *τίκτω*), η οποία έχει την έννοια της δεξιοτήτας στον τρόπο δημιουργίας, και *-λογία* (από την ίδια ρίζα με τις λέξεις *λέγω* και *λόγος*), που σημαίνει την επιστήμη (ή γενικά έναν **ορ-**

γανωμένο τομέα γνώσης) με αντικείμενο, σε αυτήν την περίπτωση, την τέχνη.

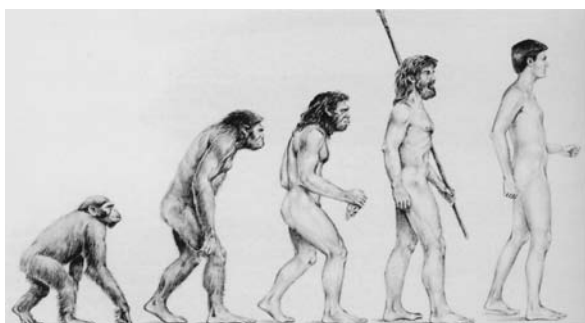
Το συνθετικό *-λογία* δίνει έννοια και σε πολλές άλλες ενδιαφέρουσες για την αρχιτεκτονική λέξεις, όπως η **ανα-λογία**, ο όρος της επανάληψης ενός συσχετισμού. *Ανά-λογος* δε ήταν ο σύμφωνος με τον προσήκοντα, με τον αρμό-ζοντα λόγο, όπως πρώτοι ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης όρισαν.

Η αρχιτεκτονική γνώση απαιτεί, με άλλα λόγια, τη **συστηματική ενασχόληση** με την τέχνη και την τεχνική, με την αρμόζουσα λογική. Πράγματι, η τεχνολογία κατευθύνει τον αρχιτέκτονα στη σωστή επιλογή μορφών, οι οποίες βέβαια θα πρέπει να βρίσκονται σε αρμονία και με τα επιλεγμένα υλικά.

Όλες αυτές οι απαιτούμενες γνώσεις δημιουργούν **την επιστήμη** που ασχολείται με την κατασκευή. Και η επιστήμη αυτή ορίστηκε **«Οικο-δομική»**. Είναι δηλαδή η οικοδομική, η επιστήμη που μελετά και διερευνά τις μεθόδους κατασκευής του «οίκου». Η δε λέξη **οίκος** ήταν αρχαϊκά *Φοίκος*, όπου το *φ* (δίγαμα) προφερόταν σαν απαλό *φ* με έναν τόνο *β*.

Τα σχετικά **φ** του *Φοίκου* και της **φύσης** ίσως δείχνουν τη συνάφεια που είχε για τον άνθρωπο αρχικά το σπίτι του με τη φύση. Διότι επίσης *Φοίκος* σήμαινε κάθε μορφής και μεγέθους κατοικία: Από τη φωλιά των πτηνών και ζώων ή τη σκηνή των αρχαίων πολεμιστών, έως όχι μόνο το σπίτι αλλά και τις στεγαζόμενες σ' αυτό οικο-γένεια και περιουσία. Ακόμα δε παραπέρα, την ίδια την πατρίδα.

Με λίγα λόγια οίκος σήμαινε αρχικά **τα πάντα** όσα είχε ο Έλληνας. Έτσι δικαιολογείται η ευρύτερη σημασία που έχει στα Ελληνικά η λέξη οίκος με τη συχνή χρήση ως πρώτο συνθετικό βασικών εν-

«Οι άνθρωποι θεωρώντας ως φυσικό χάρισμα το ότι ξεχώριζαν από τα υπόλοιπα ζώα, δηλαδή το ότι στέκονταν όρθιοι αντί να περπατούν με το πρόσωπο στραμμένο στο έδαφος και το ότι κοιτούσαν τη λαμπρότητα του έναστρου ουράνιου θόλου και ακόμη ότι ήταν ικανοί να φτιάχνουν με ευκολία ό,τι ήθελαν με τα χέρια και τα δάκτυλά τους, άρχισαν να κατασκευάζουν καταφύγια» (Βιτρούβιος).

νοιών, όπως (εκτός από τη λέξη οικο-γένεια) οικονομία ή οικο-λογία.

Ως δεύτερο συνθετικό της λέξης **κατ-οικία** πάντως ορίζει τον χώρο διαβίωσης με την έμφαση που της δίνει το πρώτο συνθετικό κατά. Η ίδια η λέξη **κατά** σημαίνει βέβαια κάτω, όμως εδώ, ως πρώτο συνθετικό, δίνει στη λέξη κατοικία **έμφαση** με την έννοια της προετοιμασίας—όπως και στη σύνθετη λέξη κατα-σκευή, που είδαμε.

Για την έννοια της κατοικίας, υπήρχε ακόμα πιο παλιά η λέξη **ναός**. Προερχόταν από το ρήμα νέω, που σήμαινε κατοικώ. Παρέμεινε στο λεξιλόγιό μας ως κατοικία όμως μόνο των θεών (τότε) και του θεού σήμερα, παρόλο που οι χριστιανοί πιστεύουν ότι ο θεός, ως «πανταχού παρών», δεν έχει κατοικία. Οι δε αρχαϊκοί ναοί αρχικά δεν ήταν κτίσματα, παρά μόνο θέσεις και τοπία, κατάλληλα για να είναι ιεροί τόποι. Πιστεύεται ότι οι πρώτοι ναοί ήταν ένας συνδυασμός βουνού, δένδρων, νερού (πηγών) και λίθων-σπηλαίων.

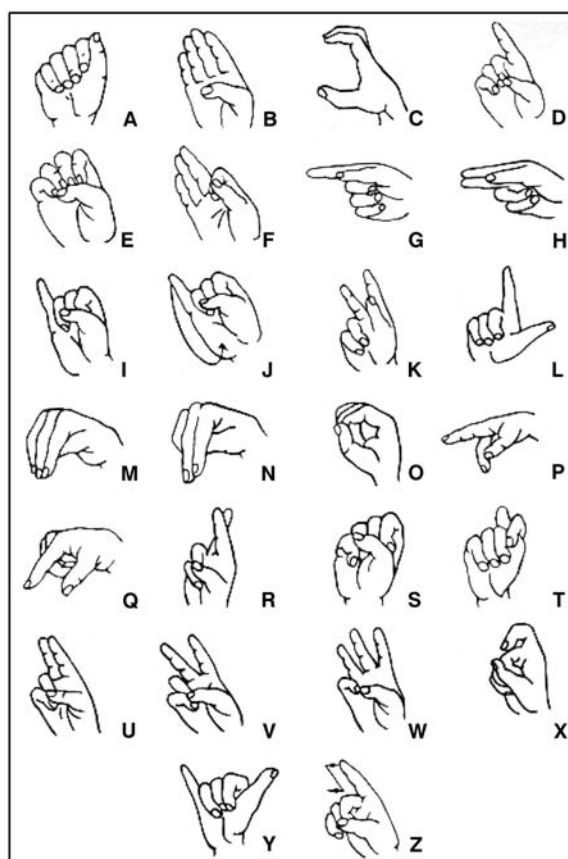
Αν πούμε ότι η οικοδομική μελετά, διερευνά και ορίζει τις μεθόδους που τα δομικά στοιχεία τοποθετούνται και εμπλέκονται ή συνδέονται με σειρά και τάξη (τέτοια τάξη που να κάνει τον οίκο στέρεο, ανθεκτικό, με αισθητική στη μορφή του και οικονομία στη λειτουργία του), τότε ως οικοδομική (πρέπει να) ορίζεται **η τέχνη σχεδίασης, προγραμματισμού και εκτέλεσης** του οικο-δομικού έργου από τον άνθρωπο.

Η ετυμολογία της λέξης **άν-θρωπος** μάλλον αποκαλύπτει και τη χρονική στιγμή της διαφοροποι-

σης του ανθρώπινου γένους από τα άλλα ζωικά είδη. Η ενδεχόμενη προέλευση της λέξης από το **ανά** και **θρώσκω**, που σημαίνει αναπηδώ, τινάζομαι πάνω, μπορεί να θεωρηθεί ότι παραπέμπει στο γεγονός της μετάβασης του ανθρώπου σε στάση όρθια.

Ίσως πράγματι αυτό το συγκεκριμένο χρονικό σημείο θα μπορούσε να οριστεί και ως η αρχή του ανθρώπινου γένους. Διότι το φυσικό γεγονός της μετάβασης σε όρθια στάση είχε καθοριστική επίδραση στην εξέλιξη των ανθρωπίδων σε ανθρώπους. Κατ' αρχάς άλλαξε το οπτικό τους πεδίο και αντίστοιχα **την αίσθηση του περιβάλλοντος**.

Κατά τη Μοντεσόρι, στα παιδιά (όπου επαναλαμβάνεται κάθε φορά η εξέλιξη του ανθρώπινου γένους) η έναρξη βαδίσματος και η ομιλία συνδέονται. Τα χέρια, λέει, εμφανίζονται πρώτα (όταν απελευθερωθούν με την όρθια στάση) σαν σύμβολα, σε μια **ομιλία με τα χέρια**. Ακολουθεί δε, **η ομιλία η οποία είναι εκείνη που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο**, γιατί εκφράζει τη σκέψη του ή τη λογική του.

Τα απελευθερωμένα χέρια μπορούν να αντικαταστήσουν ακόμα και ομιλία ή ακοή.

Οι κινητικές δραστηριότητες που συνδέονται με τη λογική είναι λοιπόν η ομιλία και η **δραστηριότητα των χεριών**. Οι δε δραστηριότητες των χεριών εξυπηρετούν τη λογική στην πραγμάτωση του έργου: «Ο άνθρωπος κατακτά το περιβάλλον με τα χέρια του και το μεταλλάσσει με την καθοδήγηση του πνεύματος».

Τα σημαντικότερα έτσι αποτελέσματα της ορθής στάσης του ανθρώπου ήταν ότι ο άνθρωπος απελευθέρωσε τα χέρια του και άρχισε να τα καθοδηγεί, ενώ παράλληλα άρχισε να **εν-νοεί**, δηλαδή να βάζει μέσα στο μυαλό του, να αντιλαμβάνεται και να σκέπτεται.

Ο σκεπτόμενος Έλληνας λοιπόν άρχισε τότε και να **επι-νοεί**. Το συνθετικό επί (έχοντας την έννοια του επάνω και δείχνοντας σκοπό και κατεύθυνση) επιτείνει την έννοια του δεύτερου συνθετικού, την αντίληψη και τη σκέψη. Επινωώ σημαίνει σκέφτομαι, σχεδιάζω με τον νου —αλλά και **μηχανεύομαι**.

Το ρήμα μηχανεύομαι (στα αρχαία μηχανώ) είχε και στα αρχαία την πονηρή έννοια που έχει σήμερα, καθώς **μηχανή** σήμαινε, αρχικά, τέχνασμα. Όταν τα τεχνάσματα έγιναν μηχανές, όπως ο Δούρειος Ίππος, φύτρωσε και η λέξη **μηχανοποίηση** που αρχικά (κρατώντας κάτι από την πονηριά) σήμαινε να κάνει κανείς κάτι να μοιάζει με μηχανή, έφτασε όμως να σημαίνει τη χρήση μηχανών.

Η **βιο-μηχανία** που φύτρωσε στη συνέχεια (αλ-

Το μηχανέυμα του Δούρειου Ίππου.

λά πολύ αργότερα) έχει την έννοια της κατεργασίας πρώτων υλών ή τη μετα-ποίηση με μηχανικά μέσα, τα οποία **επιτρέπουν τη μαζική παραγωγή**. Δείχνει μια εξέλιξη όπου οδήγησε η μηχανοποίηση την άλλη, την παλιότερη δραστηριότητα, με το ίδιο πρώτο συνθετικό (βιο, δηλαδή καθημερινή ζωή), τη **βιο-τεχνία**.

Η **βιο-μηχανο-ποίηση** μας δείχνει τη μετατροπή μιας βιοτεχνίας, μιας πρώτης **χειρωνακτικής** εργασίας, σε βιομηχανία με μαζική παραγωγή. Τόσο ο όρος βιομηχανοποίηση όσο και ο ταυτόσημος όρος **εκ-βιο-μηχάν-ιση** καταδεικνύουν κυρίως (παλιότερα αποκλειστικά) την εξέλιξη προς μια **μαζική παραγωγή, με τη χρήση μηχανών**.

Η λέξη **χρήση** προέρχεται από το ρήμα χρώμαι, που σημαίνει μεταχειρίζομαι. Στη δε αρχαιότητα, όχι μόνο είχε και την έννοια του χρησμού (της προσπάθειας **γνώσης και καθορισμού του μέλλοντος**) αλλά αναφερόταν συχνά και στη θέση του.

Εκείνοι λοιπόν που χρησιμοποίησαν ένα αντικείμενο αλλά και μία έννοια, έναν χρησμό, ορίστηκαν **χρήστες**, από την ίδια με το ρήμα ρίζα (χρα-) που έδινε την έννοια του χειριού. Η δε λέξη **χέρι (χειρ)-**χρήση και οι λέξεις χαρακτήρας, χαράζω δεν έχουν μεν σχέση, ίσως όμως, λόγω της ηχητικής τους ομοιότητας, έχουν συνάφεια.

Στην αφετηρία της ύπαρξής του λοιπόν, ο άνθρωπος μπορούσε να κάνει χρήση δύο πανίσχυρων εργαλείων: Των χεριών του, με τα οποία μπορούσε να χαράζει και να παράγει έργο, και του νου του, με τον οποίο αντιλαμβανόταν τις έννοιες της πραγματικότητας, σχεδίαζε (ανάλογα με τον χαρακτήρα του) και κατεύθυνε τα χέρια του.

Αλλά και η ίδια η λέξη **έν-νοια** σηματοδοτεί γλωσσικά τη λειτουργία της ανθρώπινης νόησης: Εν + νους, δηλαδή μέσα στον νου. Και μόνη της η λέξη (**νους**) ενέχει πολλές έννοιες: Σημαίνει αντίληψη, σκέψη, γνώση, κρίση, με μία λέξη **αίσθηση**. «Ο νους δίχως αίσθηση είναι κωλός, η αίσθηση δίχως νου είναι τυφλή», όπως λέει ο Καντ.

Με αυτή την εννοιολογική ανάλυση της λέξης νους, καταλήγουμε ότι η λειτουργία της ανθρώπινης νόησης αποτελεί κατά κάποιο τρόπο συνέχεια της λειτουργίας των αισθήσεων και των αισθημάτων. **Αίσθημα** (από το αἴω-ακούω, αισθάνομαι) είναι εκείνο **που εννοείται με τις αισθήσεις, και αίσθη-ση** (όπου και αυτή η κατάληξη υποδηλώνει ε-

νέργεια) νοούνταν η αντίληψη διά των αισθήσεων, ιδίως της αφής.

Αισθήσεις, βέβαια, διαθέτουν και άλλα έμβια όντα αλλά, όσον αφορά τον άνθρωπο, οι αισθήσεις αποτελούν την αναγκαία συνθήκη για τη νόσή του. Έτσι οι ομιλούντες Ελληνικά κατέχουν συμπυκνωμένη σε μια λέξη **την ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης**: ο άνθρωπος αισθάνεται με τις αισθήσεις του, ο δε νους επεξεργάζεται τα δεδομένα της αισθητηριακής αντίληψης και παράγει σκέψεις και διανοήματα, σχέδια και κατασκευές.

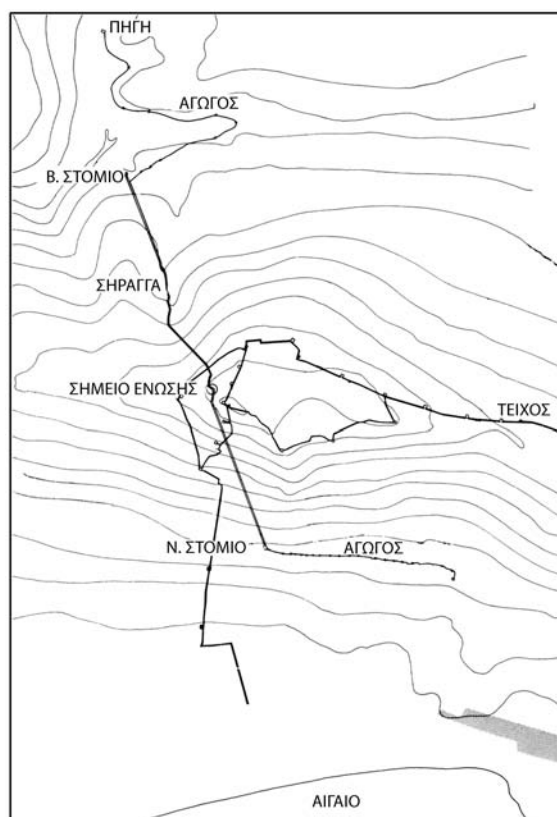
Μια που φτάσαμε στα σχέδια και τις κατασκευές, ας δούμε τι ορίζει και η λέξη **αρχιτεκτονική**. Η λέξη λοιπόν αρχιτεκτονική ορίζει τις δραστηριότητες του αρχιτέκτονα. Και η λέξη αρχιτέκτων είναι σύνθετη από το αχώριστο πρώτο συνθετικό **αρχι-** της ρίζας αρχ- (από όπου κι η λέξη αρχή) και από τη λέξη **τέκτων**, που παράγεται (όπως και η τέχνη) από το **τίκτω**, το οποίο σημαίνει γεννώ, δημιουργώ.

Είναι πράγματι γεγονός ότι η ανθρώπινη δημιουργία άρχισε με την οικοδομική δημιουργία, την κατασκευή του οίκου. Καθώς δε οι πρώτες κατασκευές ήταν ξύλινες, ο όρος τέκτων (που απαντάται πρώτα στα ομηρικά έπη) σήμαινε τον ξυλουργό. Όριζε όμως τον κατεξοχόν **τεχνίτη**, όπου η κατάληξη (-ίτης) δείχνει **το πρόσωπο που έχει σχέση με την τέχνη**.

Η λέξη τεχνίτης αρχικά αφορούσε τον καλό γεωργό, αργότερα δε τον οποιοδήποτε ικανό χειρωνακτα, σε οποιαδήποτε τέχνη. Η δε τεκτονική δεξιοότητα και γνώση λεγόταν «έντεχνος σοφία», καθώς η δεξιοότητα και η εμπειρία σε μια τέχνη ορίζονταν με τη λέξη **σοφία**.

Περίπου 300 χρόνια μετά την πρώτη εμφάνιση της λέξης **τέκτων**, χρησιμοποιείται στο ιστορικό έργο του Ηρόδοτου για πρώτη φορά η λέξη **αρχιτέκτων** με την έννοια του πρώτου των τεκτόνων, του αρχιτεχνίτη. Η δημιουργία του όρου άρα υποδηλώνει, κατ' αρχάς, ότι ο αρχιτέκτονας, στην αρχαία Ελλάδα, προερχόταν από το περιβάλλον των τεχνιτών.

Οι πληροφορίες που διαθέτουμε (επιγραφές, συμβόλαια, όροι εργολαβίας, λογαριασμοί, αφιερώσεις, υπογραφές, αποφάσεις, εξέταση των ερειπίων, επιτύμβιες επιγραφές κλπ) και οι αναφορές στην αρχαία ελληνική (στον Πausανία, τον Πλού-

Η σύνθεση του Ευπαλίνου, όπως προκύπτει από την αρχαιολογική έρευνα για τη σήραγγά του στη Σάμο.

ταρχο) ή λατινική (ιδιαίτερα στον Βιτρούβιο και τον Πλίνιο τον πρεσβύτερο) γραμματεία, μας επιτρέπουν να σκιαγραφήσουμε τους Έλληνες αρχιτέκτονες.

Οι μαρτυρίες αυτές φανερώνουν ότι ο Έλληνας αρχιτέκτονας, όχι μόνο γνώριζε τα υλικά, όχι μόνο ήταν ικανός τεχνίτης αλλά όφειλε να διαθέτει πολύπλευρες ικανότητες. Ήταν συγχρόνως αρχιτέκτονας (με τη σύγχρονη έννοια του όρου), μηχανικός (χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της σήραγγας του Ευπαλίνου στη Σάμο) ή (όπως ο Σάτυρος και ο Σκόπας από την Πάρο) συγχρόνως αρχιτέκτονας και γλύπτης.

Ο αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας, με τις γνώσεις του, όχι μόνο διπύθηνε τις οικοδομικές εργασίες, αλλά **επι-νοούσε** λύσεις για όλα τα τεχνικά προβλήματα. Και για εκείνα που γνώριζε εξαρχής ότι θα αντιμετώπισει, και για όσα προέκυπταν κατά την πρόοδο των εργασιών.

Οι επινοήσεις των αρχαίων αφορούσαν και μηχανές και μηχανήματα σχεδιασμού. Ένα τέτοιο ήταν ο **κάναβος** (ή κάρναβος), μια λέξη που αρχικά

όριζε τον ξύλινο σκελετό που έκαναν οι αρχιτέκτονες – γλύπτες για να δημιουργήσουν ένα γλυπτό ή ένα πρόπλασμα επενδύοντάς το με πηλό, γύψο ή κερί. Έφτασε δε να σημαίνει το οποιοδήποτε **υπόστρωμα (αρχιτεκτονικής) δημιουργίας**.

Ταυτόσημη είναι και η λέξη **εμβάτης**, από το ρήμα εμβαίνω, μπαίνω μέσα. Αμφότερες οι λέξεις ορίζουν ουσιαστικά το ίδιο **μέσο σχεδιασμού**. Η μεν μια όμως (ο κάναβος) τονίζει τον σκελετό, το περίγραμμα, ενώ η άλλη (ο εμβάτης) το περιεχόμενο, αυτό που μπαίνει μέσα. Ίσως σήμερα να λέγαμε ότι κάναβος σημαίνει το πλέγμα και εμβάτης τη μικρότερη θαλάμη του πλέγματος, η οποία αθροιστική, πολλαπλασιαζόμενη ή και υποδιαιρούμενη δίνει κάποιο (αρχιτεκτονικό) σύνολο.

Η δε λέξη **σχεδιασμός** (σχέδιος τόπος – κοντινός τόπος) είχε αρχικά τη σημασία τού να ενεργεί ή να μιλάς εκ του προχείρου —αλλά και, παραδόξως, το αντίθετο: Ως επίθετο (σχέδιος, σχεδία, σχέδιον), με την ίδια ρίζα σχ-, σήμαινε κάτι πολύ κοντά σ' αυτό που έχεις στο μυαλό σου. Ειδικά στο επίθετο σχέδιος συνυπήρχαν αμφότερες οι έννοιες, αφού σήμαινε και επιμελής, προσεκτικός αλλά και αιφνίδιος, απροσδόκητος, πρόχειρος.

Ίσως όμως έτσι δίνεται και **το πραγματικό νόημα του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού**, καθώς κατά περίπτωση μπορεί να είναι η πρόχειρη αποτύπωση μιας αιφνίδιας ιδέας ή η επιμελής απεικόνιση μιας μελέτης. Στην αρχιτεκτονική άλλωστε συντελείται συχνά κάτι τέτοιο, το οποίο θα μπορούσε να περιγραφεί με τη λέξη **συ(ν)-σχετισμός** (συν και έχω, παράλληλη τοποθέτηση), αφού και το δεύτερο συνθετικό της λέξης συσχετισμός έχει ίδια ρίζα με τον σχεδιασμό.

Το **συν** είναι από τα προτιμώμενα πρώτα συνθετικά σε όρους που θα συναντήσουμε. Όπως στο **συν-θέτω** και **σύν-θεση** (τοποθέτηση αθροιστικά), **σύστημα** (από το συν και το ρήμα ίστημι), στο **συν-δύαζω** (ζευγαρώνω συν-δύο), στη **σύ(ν)σκεψη**, σκέφτομαι μαζί με άλλους, στη **συν-ήθεια** (συν και έθος, έθιμο) αλλά και στο **συν-ο(ν)θύλευμα**.

Το τελευταίο, που σημαίνει σύνολο πραγμάτων ασυμβίβαστων μεταξύ τους, είχε αρχικά την έννοια (στη μαγειρική) φαγητού γεμιστού ή νοθείας του κρασιού, από το αρχαίο ρήμα ονθυλεύω και το βυζαντινό μονθυλεύω.

Αντίθετα, η λέξη που προέρχεται από τη σύν-

θεση του συν με το ίστημι, σημαίνει τη σύνθεση στοιχείων με σκοπό να δημιουργήσουμε ένα μέσο. Με τον όρο **σύστημα**, λοιπόν, εννοούμε το μέσο με το οποίο εξασφαλίζουμε την τελική εκτέλεση μιας πράξης ή μια καθορισμένη ενέργεια ή οποιαδήποτε εργασία, χρησιμοποιώντας τον λιγότερο δυνατό χρόνο, τη μικρότερη δυνατή προσπάθεια και πετυχαίνοντας τη μεγαλύτερη δυνατή απόδοση.

Ο σχεδιασμός (που είναι σύνθεση και όχι συνούλευμα) υπάρχει πάντα στην αρχιτεκτονική. Υπάρχει πάντα, μόνο που άλλοτε είναι περισσότερο συνειδητός και **προ-γραμματισμένος**, και άλλοτε **αυθ-όρμητος** (αυτός και ορμώ, δηλαδή βγαίνω από μέσα μου) και **τυχαίος**.

Η λέξη τυχαίος σημαίνει ότι συμβαίνει από τύχη —όπως πάντα στη φύση ή όπως όταν προκύπτει από ενέργειες με άλλο στόχο. Η δε λέξη **τύχη** έχει τις ίδιες ρίζες, τυκ- και τεκ-, με κοινή σημασία (γεννώ, δημιουργώ, κατορθώνω, σχηματίζω) όπως ο τέκτων. Ενώ λοιπόν ο σχεδιασμός με προγραμματισμό ακολουθεί κάποια θεωρία, κάποια φιλοσοφία και έχει κάποιους στόχους, ο τυχαίος ακολουθεί τους κανόνες της τύχης, σχεδιάζει δε και σχηματίζει τυχαία.

Όμως ο αρχιτέκτονας, για να κάνει **αρχιτεκτονικό σχεδιασμό** (που άλλοτε περισσότερο τον προγραμματίζει και άλλοτε είναι περισσότερο αυθόρμητος), πρέπει να έχει τέτοιου εύρους γνώσεις και ικανότητες, που θα του δώσουν τη δυνατότητα να δημιουργεί σε όλο αυτό το φάσμα, όπως οι αρχαίοι αρχιτέκτονες.

Γνωρίζουμε τεκμηριωμένα ότι πράγματι ο αρχαίος αρχιτέκτονας διέθετε πολύπλευρες γνώσεις, με την εκπαίδευση και την πολυεπίπεδη κατάρτιση, οι οποίες, συνδυαζόμενες με την ικανότητα υψηλής αισθητικής, του επέτρεπαν να διευθύνει τεράστια, για την εποχή, έργα.

Η λέξη **εκπαίδευση** συντίθεται κατ' αρχάς από την πρόθεση εκ, έξω, η οποία δείχνει προέλευση —αιτία, μετάβαση, εκτός και πέραν, σε τελική ανάλυση όμως εντελώς και ολοκληρωτικά. Ορίζει δηλαδή, η λέξη, την **ολοκληρωμένη καθοδήγηση** (παίδευση), τη διαμόρφωση **που δίνεται στο άτομο για την ολοκλήρωσή του**.

Όπως δείχνει δε η ρίζα του δεύτερου συνθετικού, ορίζει κάτι που **αρχίζει στην παιδική ηλικία**. Αυτό ισχύει βέβαια και για την αρχιτεκτονική εκ-

παίδευση, όπως και σε όλες τις κατευθύνσεις εκπαίδευσης. Ειδικά δε στην αρχή της εκπαίδευσης τα όριά της διαχέονται και στην περιοχή της **αγωγής**, του τρόπου δηλαδή της καθοδήγησης με την εκπαίδευση των μικρής ηλικίας παιδιών, έννοια που βγαίνει από το άγω-οδηγώ.

Η εκπαίδευση έχει άμεση σχέση με μια άλλη, άσχετη φαινομενικά, σύνθετη λέξη, τη **σύ(ν)-σκεψη**, επειδή η σύσκεψη, η σκέψη από κοινού, **είναι η έννοια της πρότυπης διδασκαλίας**. Είναι η μέθοδος που ακολουθούσε ο μεγαλύτερος δάσκαλος όλων των εποχών, ο Σωκράτης.

30	2	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
----	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

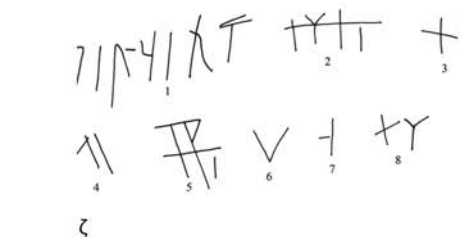
201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Πρώτα δείγματα γραφής: α) Μυκηνναϊκή γραμμική γραφή Α'. β) Κρητική γραμμική γραφή Β'. γ) Ιερογλυφική γραφή στον «Δίσκο της Φαιστού». δ) Μυκηνναϊκά συλλαβογράμματα. ε) Φρυγικό αλφάβητο. στ) Σφηνσειδής γραφή Βαβυλωνίων σε ανάγλυφο του 1800 πΧ, κωδικοποίησης νόμων του Χαμουραπί. ζ) Εγχάρακτα σύμβολα από Μύκονο.

Ο Σωκράτης **δεν δίδασκε κάποια δεδομένη γνώση**. Δεν λειτουργούσε ως πολλαπλασιαστής της ανθρώπινης λογικής με τον νου του. Ανέφερε ένα θέμα και ολοκλήρωνε την κατα-νόσή του σε συνεργασία με τους μαθητές του, θεωρώντας ότι όλοι, διδάσκοντες και μαθητές, μπορούσαν να προσθέσουν κάτι για να είναι πραγματικά ολοκληρωμένη η γνώση, ο πραγματικός στόχος της εκπαίδευσης.

Η υπόδειξη από την Πυθεία του Σωκράτη ως του σοφότερου της εποχής του, θα μπορούσε ίσως να μας οδηγήσει στον συσχετισμό της λέξης **σκέψη**, του δεύτερου συνθετικού της λέξης σύσκεψη, με τη λέξη **σοφία** που έχει ομόνηκη ρίζα. Αν και η ρίζα σ(ο)φ- δεν σημαίνει κάτι από μόνη της (όπως και το σκ της σκέψης), η συγγένεια του **σφ** και του **σκ** μας φέρνει στον νου μια συνάφεια, που ίσως δείχνει κοινή αφετηρία στα βάθη του χρόνου. Άλλωστε ο σκεπτόμενος Σωκράτης ήταν φιλό-σοφος.

Εκπαιδευμένοι με αυτή τη λογική (της σύσκεψης), οι μαθητές εξελίσσονται σε πραγματικούς **επιστήμονες**. Επιστήμονας-επιστήμων, κατά την κατάληξη, είναι εκείνος που ασχολείται με την **επιστήμη**, η οποία λέξη προέρχεται από το ρήμα επίσταμαι, που σημαίνει γνωρίζω καλά. Άρα επιστήμονες είναι εκείνοι που έχουν πλήρεις (κατά το δυνατόν), σαφείς και ακριβείς γνώσεις ορισμένων θεμάτων.

Η αρχιτεκτονική εκπαίδευση, πέρα από τη γενική αγωγή προς την επιστήμη της αρχιτεκτονικής, είχε και έναν άλλο στόχο: Τα έργα και τα προϊόντα της αντίληψης των μεμονωμένων αρχιτεκτόνων έπρεπε να μπορούν να γίνουν κτήμα και άλλων μελών των ανθρώπινων ομάδων με σχετικές ικανότητες και επιθυμίες, να μεταδίδονται δε από γενιά σε γενιά. Η δυνατότητα γι' αυτό, που υπήρχε με την ομιλία, ολοκληρώθηκε με τη **γραφή** και τον γραπτό λόγο, πριν περάσει στη μεθοδολογία εκπαίδευσης και αγωγής.

Αντίστροφα, οι εξελίξεις της ομιλίας και της γραφής οδήγησαν σε μια **δική τους αρχιτεκτονική**. Ήδη, όταν η ομιλία δομήθηκε με τις λέξεις, παρατηρήθηκε ότι στη δομή του λόγου αποκαλύπτεται η αρχιτεκτονική του. Αργότερα η αρχιτεκτονική αυτή επεκτάθηκε και στη γραφή όπου και καταγράφηκε με τους κανόνες της γραμματικής.

Ο όρος αρχιτεκτονική άρα δεν αναφέρεται μο-

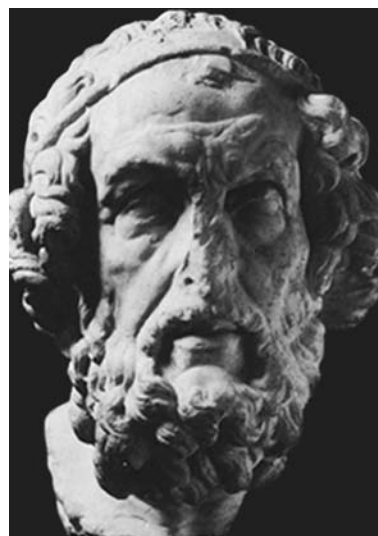

Ο Μ. Ventris, Βρετανός αρχιτέκτονας που αποκρυπτογράφησε τη Μυκηνναϊκή γραμμική γραφή Β'.

νάχα στη δόμηση έργων. Άλλωστε σήμερα και η λέξη δομή σημαίνει γενικά **την οποιαδήποτε εσωτερική διάρθρωση**, η οποία συνδέει τα επιμέρους όμοια ή ανόμοια στοιχεία ενός συνόλου ή συστήματος.

Αυτές οι σημασίες (της συνολικής κατασκευής και της εσωτερικής διάρθρωσης) της αρχιτεκτονικής δομής μπορούν να επεκταθούν σε όλα τα πεδία. Όπως στο πεδίο της γλώσσας.

Στη γλώσσα οι λέξεις (αλλά και τα τμήματα των λέξεων) δομούνται από τα συστατικά τους και διατάσσονται αρμονικά σε μεγαλύτερα σύνολα, δημιουργώντας την αρχιτεκτονική του λόγου και στη συνέχεια την αρχιτεκτονική της γραφής. Άλλωστε και η επιστήμη του λόγου και της γραφής, η **λογοτεχνία**, έχει κοινό με την αρχιτεκτονική δεύτερο συνθετικό.

Όμηρος, ο πρώτος συγγραφέας.

Τοπία ορεινά, πεδινά, παραθαλάσσια, παραποτάμια, παρθένα ή καλλιεργημένα.

Γενικά σήμερα η δόμηση ακολουθεί περισσότερο την κατεύθυνση της λογοτεχνίας, με την έννοια της συν-αρμο-λόγησης. Ειδικά στην αρχιτεκτονική του λόγου η συναρμολόγηση εμφανίζεται στον αρμονικό συνδυασμό των λέξεων. Εμφανίζεται μεν εδώ μια φαινομενικά αμφίδρομη επίδραση, η οποία όμως επιβεβαιώνει ότι η έννοια της δόμησης επεκτάθηκε και σε άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες.

Η αρχιτεκτονική, ως επιλογή μορφών, δεν πρέπει άρα να θεωρείται ότι ενδιαφέρεται μόνο για τις μορφές των κτισμάτων. Το πεδίο δράσης της αρχιτεκτονικής δεν εξαντλείται στο κτίσμα αφού, και στη δόμηση ακόμα, **η αρχιτεκτονική δεν αφορά αποκλειστικά τον σχεδιασμό του κτίσματος**. Προ-

κειμένου να είναι ορθή η επιλογή της μορφής ενός κτίσματος, θα πρέπει η μορφή αυτή να βρίσκεται **σε αρμονία με το περιβάλλον του**. Οπότε εδώ υπεισέρχεται στην αρχιτεκτονική και **η επιλογή του τοπίου**.

Ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται το τοπίο (και ο αρχιτέκτονας σχεδιάζει γι' αυτό) όχι μόνο με την όραση αλλά και με όλες του τις αισθήσεις. Η δε ανθρώπινη αντίληψη του τοπίου είναι αποτέλεσμα της επ-εξεργασίας με τον νου των συγκεκριμένων ερεθισμάτων των αισθήσεών του. Η εικόνα της λέξης τοπίο δεν είναι δηλαδή μονάχα οπτική αλλά συμπληρώνεται από τα αρώματα, τις γεύσεις, τους ήχους και τα ερεθίσματα από το άγγιγμά του.

Η λέξη **τοπ-ίο** καταδεικνύει ότι ένας τόπος, ένα

Τοπία με αναβαθμούς σε Ελλάδα και Κίνα.

ευρύτερο περιβάλλον, συντίθεται από περισσότερους μικρότερους τόπους (τα τοπία) οι οποίοι προφανώς διαφέρουν μεταξύ τους, οι δε διαφορές αυτές του δίνουν την ποικιλία εκείνη που τόσο είναι (ασυναίσθητα) **επιθυμητή** από τον άνθρωπο.

Τα τοπία ενός τόπου διαφέρουν μεταξύ τους, παρόλο που ανήκουν στον ίδιο τόπο. Το τοπίο μιας ακρογιαλιάς είναι άλλο από το τοπίο της θάλασσας που τη βρέχει, και άλλο από το βουνό που είναι πίσω της. Ανέκαθεν δε ο άνθρωπος, διαμορφωνόταν από την αρχιτεκτονική του τοπίου και (όπως και όλα τα υπόλοιπα όντα και στοιχεία της φύσης) επηρεαζόταν και επηρέαζε το τοπίο του, **υπήρχε δηλαδή μεταξύ ανθρώπων και τοπίων πάντα μια αμφίδρομη σχέση.**

Με τη λέξη τοπίο λοιπόν ορίζεται ο μικρός τόπος, ο μικρόκοσμος που βιώνουν τα όντα και τα οποία η φύση του τα επηρεάζει. Και το ίδιο το τοπίο επηρεάζεται από αυτά, η δε επέμβαση στο τοπίο (έστω και μόνο αυτό) αποτελεί σημαντικό αρχιτεκτονικό έργο του ανθρώπου. Και η πρώτη, χρονολογικά, αρχιτεκτονική ήταν εκείνη που ενυπάρχει στη φύση: το τοπίο.

Καθώς η αρχιτεκτονική διαδρομή καταλήγει στην υλική μορφή σχεδιασμού της αρχιτεκτονικής σύνθεσης, μια προϋπόθεση της σύνθεσης αυτής πρέπει να είναι **η αρμονία με το τοπίο.** Η αρχιτεκτονική γενικά (ειδικά δε του τοπίου) προκύπτει έτσι να είναι πιο σύνθετη, το δε τοπίο προβάλλει τη συνθετικότητα της αρχιτεκτονικής. Μιας αρχιτεκτονικής σύνθεσης **όλων των αισθήσεων.**

Σύν-θεση σημαίνει συγκέντρωση και τοποθέτηση από κοινού κάποιων στοιχείων. Χωρίς το στοιχείο της αρμονίας, η αρχιτεκτονική δεν θα ήταν τοποθέτηση του τεχνητού στο φυσικό τοπίο αλλά συσσωρευση. Και το αποτέλεσμα δεν θα είναι σύνθεση αλλά συνοθύλευμα.

Για να μπορέσει ο αρχιτέκτονας να εντοπίσει, να αφομοιώσει και να αξιοποιήσει την αισθητική του τοπίου και της φύσης, απαραίτητο στοιχείο είναι να διαθέτει και **φαντασία.** Η λέξη φαντασία, από το ρήμα *φαίνω* της ρίζας φαν- (από όπου και το φάρος —φως), έχει την έννοια «φέρνω κάτι στο φως», εμ-φανίζω.

Δηλώνει, η λέξη φαντασία, το φως που μπορεί να δει το μάτι, αλλά και το φως που φτάνει μέχρι τη διάνοια, τον νου, δημιουργώντας **εκεί** εικόνες.

Αψίδα-μνημείο νικών του Γαλέριου, οριοθέτηση περιοχής περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης και για ένα διάστημα φανοστάτης Εγνατίας οδού.

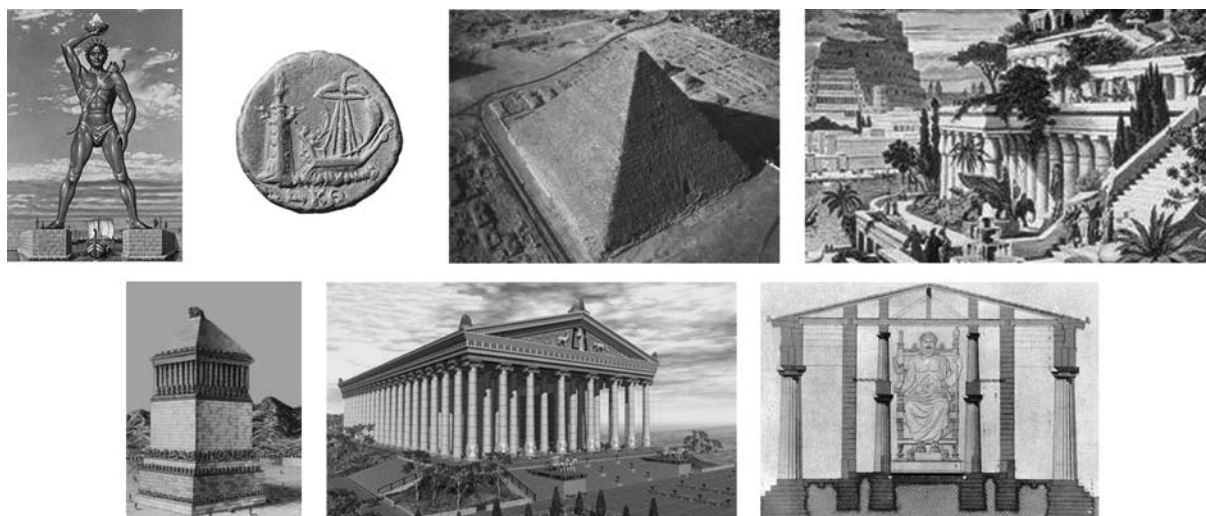
Ορίζει δηλαδή την ικανότητα του ανθρώπου να αναπαριστά πράγματα ή γεγονότα αλλά **και να δημιουργεί** νέες παραστάσεις.

Μια αντίστοιχη δε με τα τοπία παράσταση αρχιτεκτονική είναι τα μνημεία. Η λέξη μνημ-είο έχει άμεση σχέση με τον τόπο και το τοπίο, καθώς η έννοιά της είναι **τόπος μνήμης.** Ο δε αρχιτέκτονας μπορεί να δημιουργήσει εξ αρχής ένα μνημείο, δηλαδή ένα στοιχείο, μια κατασκευή, που κάτι να θυμίζει, μπορεί όμως να σχεδιάσει την αναστήλωσή του ή ακόμη και την επανάχρησή του.

Η επιτυχημένη αρχιτεκτονική ενός μνημείου είναι εκείνη που δικαιώνει τον ρόλο του διαχρονικά: να ερεθίσει τη μνήμη και να έχει συνεχή επικοινωνία με τους θεατές του, δηλαδή με τον λαό στον οποίο ανήκει. Πρώτη αναφορά σε αξιολόγηση μνημείων γίνεται στην αρχαιότητα, με την επιλογή των «επτά θαυμάτων», δηλαδή των επτά θαυμάσιων (αρχιτεκτονικών) έργων:

Ο κολοσσός της Ρόδου, ο φάρος της Αλεξάνδρειας, οι πυραμίδες της Αιγύπτου, οι κρεμαστοί κήποι της Σεμιράμιδος στη Βαβυλώνα, ο τάφος του Μουσολού, ο ναός της Αρτέμιδος στην Έφεσο και το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία στην Ολυμπία. Ήδη από τότε λοιπόν καταγράφηκε (ως μνημεία) ένα ευρύτερο φάσμα αρχιτεκτονικών έργων.

Στην αμφίδρομη σχέση αρχιτέκτονα και τοπίου, η συμπλήρωση του τοπίου με μνημεία κλπ αρχιτεκτονικά έργα (τελικά ο βαθμός επιρροής του ανθρώπου στο τοπίο) αύξανε συνεχώς και επιταχύν-

Η ευρύτητα του φάσματος των αρχαίων αρχιτεκτονικών έργων, στα επτά θαύματα.

θηκε σε δυσανάλογα μεγέθη (σχετικά με τις άλλες επιρροές) μετά τη βιομηχανική επανάσταση.

Μόνο τα φυσικά φαινόμενα επηρεάζουν σήμερα πιο δυναμικά, απ' ό,τι ο άνθρωπος, την αρχιτεκτονική του τοπίου. Και καθώς το τοπίο είναι σχετικά εύκολο να καταγραφεί και να αναλυθεί, μπορεί σήμερα να διακριθεί η διαφορά του **φυσικού** από το **τεχνητό τοπίο**.

Βέβαια η αρχιτεκτονική της άγριας φύσης και η αρχιτεκτονική του τεχνητού τοπίου δεν είναι συγκρίσιμες. Είναι όμως απαραίτητες και οι δύο, ως ατόφια στοιχεία, για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Η συμμετοχή της καθημιάς ποικίλλει και έχει σχέση με την κλίμακα: Σε μικρότερης κλίμακας σχεδιασμούς η αρχιτεκτονική της φύσης (πρέπει να) κυριαρχεί, ενώ ο σχεδιασμός σε μια μεγάλη κλίμακα **υποχρεώνεται από τα μεγέθη του** να υπακούει σε τεχνολογικές επιταγές.

Όσον αφορά τη δυναμική τους, η αρχιτεκτονική της φύσης, του φυσικού τοπίου, είναι διαχρονική, ενώ εκείνη του τεχνητού τοπίου **έχει πάντα περιορισμένη διάρκεια ζωής**. Η διάρκεια ζωής του τεχνητού τοπίου είναι **άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη παρουσία**. Όταν σταματήσει η ανθρώπινη παρουσία, το τεχνητό τοπίο κυριαρχείται βαθμυδόν από την αρχιτεκτονική της φύσης, **μέχρι την εξαφάνισή του**.

Με τη διακοπή της ανθρώπινης παρουσίας δηλαδή, αρχίζει η δημιουργία μιας άλλης αρχιτεκτονικής δυναμικής στο τεχνητό τοπίο, η οποία διαρκεί μέχρι την πλήρη κυριαρχία της αρχιτεκτονικής

της φύσης. Η άλλη αυτή αρχιτεκτονική, της περιόδου από τη διακοπή της ανθρώπινης παρουσίας μέχρι την πλήρη εξαφάνιση του αρχιτεκτονικού έργου, είναι η αρχιτεκτονική των ερειπίων. Η λέξη **ερείπιο** προέρχεται από το ρήμα ερείπω, που θα πει καταρρέω. Και ερείπια είναι ό,τι μένει μετά από μια κατάρρευση, βίαια ή από τον χρόνο, της ανθρώπινης κατασκευής.

Στα ερείπια **βρίσκουμε μια ιδιόμορφη αρχιτεκτονική**, μια αρχιτεκτονική που δεν σχεδιάστηκε από τον (δημιουργό της κατασκευής) αρχιτέκτονα, αλλά από την πορεία της στον χρόνο. Έτσι είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, μια κοινή σύνθεση του αρχιτέκτονα και της φύσης.

Στα τοπία της Ελλάδας, τα ερείπια είναι αναπόσπαστο τμήμα της αρχιτεκτονικής τους. Σε αυτήν την αρχιτεκτονική σήμερα επεμβαίνουν πάλι αρχιτέκτονες ανασκάπτοντας, συμπληρώνοντας, αναστηλώνοντας. Και είναι τα τοπία της Ελλάδας σήμερα (φυσικά και τεχνητά) για την αρχιτεκτονική ό,τι ο γραπτός λόγος για την ανθρωπότητα. Θυμίζουν, διδάσκουν, ρωτούν και απαντούν.

Το αντικείμενο της αρχιτεκτονικής προβάλλει έτσι, από τις λέξεις, πολύπλευρο. Έχει όμως πάντα **άμεση σχέση με την ικανότητα των χεριών και του νου**. Του νου εκείνου που επιτρέπει την αισθητική προσέγγιση της πρακτικής εφαρμογής, του νου που αντιλαμβάνεται, μαθαίνει, γνωρίζει και φαντάζεται. Και των χεριών που μπορούν να υλοποιήσουν τις εικόνες του νου με ένα ευρύτατο φάσμα μεθόδων, έργων και γραπτών.